

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Irena Chudomelová

**VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ
SE ZAMĚŘENÍM NA VYPOŘÁDÁNÍ
VZÁJEMNÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ
SPOLEČNÉHO BYDLENÍ**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Mgr. Josef Salač, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce: 15. 6. 2011

Čestné prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze za použití zdrojů literatury v ní uvedených.“

V Praze dne 15. 6. 2011

Irena Chudomelová

Obsah práce

1.	Úvod	5
2.	Společné jmění manželů	7
	2.1. Obecná charakteristika	7
	2.2. Předmět společného jmění manželů	
	2.2.1. Předmět bezpodílového spoluvlastnictví manželů	8
	2.2.2. Předmět společného jmění manželů	8
	2.2.3. Majetek, který do společného jmění manželů nepatří:	9
	2.2.4. Zdroje majetku v SJM	11
	2.2.5. Srovnání předmětu SJM a bezpodílového spoluvlastnictví	17
	2.3. Správa a hospodaření s majetkem náležejícím do SJM	19
	2.4. Modifikace společného jmění manželů	21
	2.4.1. Vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství	21
	2.4.2. Dohoda o zúžení či rozšíření společného jmění manželů	21
	2.5. Zánik SJM	23
	2.5.1. Způsoby zániku manželství	23
3.	Vypořádání SJM	31
	3.1. Úvod do problematiky vypořádání SJM	31
	3.2. Zásady vypořádání	33

3.3. Jednotlivé způsoby vypořádání SJM	34
3.3.1. Dohoda o vypořádání SJM	34
3.3.2. Vypořádání SJM soudem	37
3.3.3. Vypořádání SJM soudem v dědickém řízení	43
3.3.4. Zákonná domněnka vypořádání	44
4. Společné bydlení manželů a vypořádání práv a povinností společného bydlení	45
4.1. Povinnosti manželů v manželství	45
4.2. Druhy společného bydlení	45
4.3. Vlastnické právo	46
4.4. Podílové spoluvlastnictví	48
4.5. Společný nájem bytu manžely	51
4.5.1. Nedružstevní byt	52
4.5.2. Družstevní byt	53
4.6. Věcná břemena	57
5. Závěr	58
6. Seznam použité literatury a zkratk	59
7. Abstrakt v anglickém jazyce	62

1. Úvod

Zákon o rodině upravuje manželství jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.

Uzavření manželství způsobuje celou řadu právních následků, a to jak v osobní, tak i majetkové oblasti manželů. Co se týče statusových změn, muž se stává ženatým, žena vdanou, manželé mohou užívat příjmení zvolené dohodou při sňatku, manželu svědčí domněnka otcovství k dítěti narozenému jeho manželce. Nejdůležitější změnou v majetkové oblasti je vznik společného jmění manželů, které představuje zákonnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely.

Ze statistických údajů z posledních let je zřejmé, že institut manželství se i přes své historické kořeny těší stále menší oblibě. To vyplývá nejen z dlouhodobě se snižujícího počtu uzavřených manželství¹, ale i ze stále vzrůstajícího počtu rozvodů². Zatímco v roce 1991 dosahovala úhrnná rozvodovost okolo 35%, v roce 2008 toto číslo dosáhlo již 49,6 %, což odpovídá 31 300 schválených návrhů na rozvod. Z toho vyplývá, že každé druhé manželství v posledních letech končí rozvodem.

Stále zvyšující se počet rozvodů zcela jistě souvisí s liberalizací podmínek pro rozvod manželství. Zatímco do roku 1998 bylo v zákoně o rodině zakotveno, že lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti, a proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech, dnes je trend zcela opačný. Liberalizaci podmínek pro rozvod přinesla novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb., která zavedla tzv. nesporný rozvod podle § 24a zákona o rodině a celý proces rozvodu podstatně zjednodušila. Povinnost soudu přihlídnout k zájmům nezletilých dětí však v zákoně zůstala ponechána.

I přesto všechno však manželství představuje nejstabilnější formu uspořádání vztahů mezi mužem a ženou, která vznáší do jejich vzájemných vztahů

¹ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

² <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

určitou míru jistoty, a to nejen co se týče vztahů osobních, tak i majetkových³. Právě vzájemné majetkové vztahy manželů, a to konkrétně jejich vypořádání, jsou hlavním tématem mé diplomové práce.

Ve své práci se budu zabývat nejprve pojmem a obecnou charakteristikou společného jmění manželů, dále též jeho předmětem a zdroji majetku, který ho tvoří. Poté bude následovat stručný výklad o dohodnutých změnách jeho obsahu, po němž přijdou na řadu též způsoby zániku společného jmění manželů a na něj navazující vypořádání. Kromě vypořádání majetku tvořícího společné jmění manželů se budu dále zabývat rovněž vypořádáním práv a povinností společného bydlení, které sice do právního institutu společného jmění manželů zcela nepatří, oba instituty spolu však velmi úzce souvisí.

³ Např. v oblasti dědického práva, výživného apod.

2. Společné jmění manželů

2.1. Obecná charakteristika

Společné jmění manželů představuje zákonnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely.

Právní institut společného jmění manželů byl do občanského zákoníku zaveden novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění dalších zákonů, kdy nahradil dosavadní bezpodílové společenství manželů. I když by se na první pohled mohlo zdát, že jde pouze o změnu terminologickou, oba instituty se liší též svým předmětem.

Společné jmění manželů vzniká uzavřením manželství.⁴ SJM však vzniká i v případě, že bylo uzavřeno manželství neplatné, pokud nebyla jeho neplatnost dosud soudem vyslovena; SJM nevzniká pouze v tzv. manželství zdánlivém, kdy manželství vůbec nevzniklo.⁵

Jak již bylo nastíněno, SJM může vzniknout jen mezi manžely⁶, a proto není možné, aby vzniklo mezi jinými osobami, byť tyto osoby též tvoří trvalé společenství⁷, jako je tomu např. ve smyslu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.

⁴ Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky popřípadě úřadem, který plní jeho funkci, nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu zvláštním předpisem.

⁵ K tomu např. rozhodnutí č. R 42/72: „Bezpodílové spoluvlastnictví manželů vzniká i v manželství neplatném. Nevzniká však v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo (§ 13 odst. 3 zák. o rodině, nyní § 17a zák. o rodině). V těchto případech je vyloučena i pozdější konvalidace.“

⁶ Viz § 136 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku.

⁷ Viz § 1 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství: Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem o registrovaném partnerství. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, definuje manželství jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.

2.2. Předmět společného jmění manželů

Jak již bylo uvedeno výše, odlišení SJM od bezpodílového společenství manželů nespočívá pouze v názvu, ale zejména v jeho předmětu.

2.2.1. Předmět bezpodílového spoluvlastnictví manželů

Předmět bezpodílového spoluvlastnictví manželů ve znění do 31. 7. 1998 byl v § 143 občanského zákoníku upraven následovně:

V bezpodílovém spoluvlastnictví manželů je vše, co může být předmětem vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím nebo darem, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.⁸

2.2.2. Předmět společného jmění manželů

Předmět SJM je upraven v § 143 občanského zákoníku, kde je stanoveno, že SJM tvoří majetek a závazky, který jeden z manželů nebo oba manželé společně nabyli nebo které jim vznikly za trvání manželství.

⁸ Šlo např. o zákon č. 403/1990 Sb., o mimosoudních rehabilitacích; zákon č. 229/1991 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů či zákon č. 87/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

2.2.3. Majetek, který do společného jmění manželů nepatří:

- 1) Majetek získaný dědictvím nebo darem,
- 2) věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku⁹,
- 3) věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů,
- 4) majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela,
- 5) závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů,
- 6) závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Ad 1)

Majetek, který za trvání manželství nabude některý z manželů dědictvím nebo darem, je tradičně z předmětu SJM vyloučen. V případě, že majetek nabudou na základě těchto právních titulů manželé oba, jako je tomu např. u svatebních darů, kterými jsou obvykle po svatbě obdarováni oba manželé, nestává se ani takto nabytý majetek předmětem SJM, nýbrž předmětem podílového spoluvlastnictví.

Ad 2)

Zákon stanoví, že se jedná o věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Právními předpisy upravujícími tzv. restituci majetku jsou zejména zákon. č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákon č. 87/1991 Sb.,

⁹ Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.

o mimosoudních rehabilitacích a zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

Ad 3)

Kategorie předmětů sloužících osobní potřebě jen jednoho z manželů je soudní judikaturou vykládána poměrně úzce. Musí se jednat o předměty, které skutečně slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, nestačí, že by podle své povahy k tomu účelu mohla sloužit.¹⁰ Co se týče předmětů zařazených do této kategorie, nejčastěji půjde o ošacení či předměty osobní hygieny.

Ad 4)

Jak již bylo zmíněno, do SJM náleží pouze majetek, který manželé nabyli za trvání manželství. V případech, kdy některý z manželů nabude majetek za majetek, který náležel do jeho výlučného vlastnictví, tento se rovněž předmětem SJM nestane. Může se jednat např. o situaci, kdy některý z manželů prodá automobil, které si koupil před uzavřením manželství a za peníze, které z prodeje získal, použije na koupi zahradní sekačky. Tato poté nebude předmětem SJM. Nebo se může jednat o situaci, kdy si některý z manželů koupil za trvání manželství nemovitost za peníze, které získal darem a/nebo děděním.

Ad 5)

Do SJM nenáleží závazky, které se týkají výlučného majetku jen jednoho z manželů. K tomu blíže Ad 4).

¹⁰ Rozhodnutí ze sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek č. R 42/1972 a 70/1965.

Ad 6)

Závazky, které převzali oba manželé společně, se stávají součástí SJM. V případě, že jeden z manželů převezme závazek bez souhlasu druhého manžela, bude tento závazek součástí SJM pouze v případě, že nebude přesahovat míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Zda se u daného závazku jedná o přiměřenou míru, záleží na posouzení konkrétního případu.

Výjimky upravované zvláštními právními předpisy

Z obecné úpravy v občanském zákoníku však mohou stanovit výjimky zvláštní právní předpisy jako např. zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů¹¹. V případě vytvoření vynálezu manžely tak dopadá právní úprava zmiňovaného zákona o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, i na manžele.

2.2.4. Zdroje majetku v SJM

V okamžiku uzavření manželství sice SJM vzniká, ale zatím je prázdné. Jak již bylo uvedeno, do SJM nepatří majetek nabytí některým z manželů bezúplatně, tj. zejména dědictvím a darem, a to ani v případě, že bezúplatně nabývají oba manželé společně (viz výše). Tento přístup je odbornou veřejností velmi často kritizován, a to i vzhledem ke skutečnosti, že opačnou právní úpravu má ve svém právním řádu zakotvenou mnoho evropských států.

¹¹ Podle § 8 odst. 3 zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, mají spolupůvodci právo na patent v rozsahu, v jakém se podíleli na vytvoření vynálezu. Z § 16 odst. 1 zákona pak vyplývá, že přísluší-li práva z téhož patentu několika osobám, spravují se vztahy mezi nimi obecnými předpisy o podílovém spoluvlastnictví.

Konkrétní zdroje majetku:

- 1) Příjmy ze závislé činnosti
- 2) Věci nabyté ze závazku převzatého je n jedním z manželů
- 3) Obchodní podíl
- 4) Věc sloužící výkonu povolání
- 5) Pojistné plnění

Ad 1)

Nejčastěji se do SJM nabyvá majetek získaný z výkonu závislé činnosti¹², z podnikání¹³ či z výnosů z majetku náležejícího do SJM¹⁴. I když by se na první pohled mohlo zdát, že do SJM nepatří přírůstky a výnosy ze samostatného majetku patřícího jen jednomu z manželů, dle ustálené judikatury sem lze zařadit i tyto.¹⁵ Samotné zvýšení hodnoty věci, která náleží jen jednomu z manželů, však nemá na rozsah SJM vliv. Na SJM nemají vliv ani závazky, které se týkají výlučného majetku jen jednoho z manželů, viz výše.

Pro účely zjištění zdrojů SJM je možno použít definici závislé činnosti, kterou nalezneme v § 6 odst. 1 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů¹⁶. Podle tohoto ustanovení patří mezi příjmy ze závislé činnosti příjmy ze současného

¹² Viz §6 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, v platném znění. Definici závislé práce upravuje §2 odst. 4 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, v platném znění

¹³ Viz § 2 odst. 1 obchodního zákoníku: Podnikáním se rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

¹⁵ K tomu viz např. rozhodnutí městského soudu v Praze vydané pod sp. zn. 24 Co 15/97:

„Nájemné z bytů a nebytových prostor v domě, který získal jeden z manželů v restituci, a který je proto pouze jeho vlastnictvím, je předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, pokud bylo vyplaceno za trvání manželství.“

nebo dřívějšího pracovněprávního¹⁷, služebního nebo členského poměru a obdobného poměru, v nichž poplatník při výkonu práce pro plátce příjmu je povinen dbát příkazů plátce, příjmy za práci členů družstev, společníků a jednatelů společností s ručením omezeným a komanditistů komanditních společností, a to i když nejsou povinni při výkonu práce pro družstvo nebo společnost dbát příkazů plátce a příjmy za práci likvidátorů, odměny členů statutárních orgánů a dalších orgánů právnických osob.

Ad 2)

Tuto samostatnou kategorii jsem do své práce zařadila s ohledem na rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. 22 Cdo 2345/2003, kde bylo řešeno, zda nemovitost získaná z prostředků získaných z hypotečního úvěru, z něhož byl zavázán jen jeden z manželů, tvoří součást SJM. Soud se s touto otázkou vypořádal následujícím způsobem:

„Bývalý Nejvyšší soud ČSSR již v rozsudku z 28. 11. 1969, sp. zn. 8 Cz 36/69, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. 57, ročník 1970, zaujal právní názor, že: vznikl-li za trvání manželství dluh, z něhož byl zavázán jenom jeden z manželů, který např. uzavřel vlastním jménem smlouvu o půjčce, a bylo-li takto získaných peněz použito na koupi určité věci, tj. byla-li za ně získána určitá majetková hodnota, náleží i tato hodnota – za splnění ostatních podmínek uvedených v § 143 o. z. a bez ohledu na to, zda byla smlouva o půjčce platně uzavřena – do bezpodílového spoluvlastnictví. K závazku manžela, který takto opatřil peníze, který je povinen je vrátit (ať již jako plnění ze smlouvy o půjčce či jako neoprávněný majetkový prospěch v případě, že smlouva o půjčce nebyla platně uzavřena) a který je vynaložil ve skutečnosti na společný majetek ze svého, se přihlédne při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví. Nejvyšší soud neměl důvod odchýlit se od tohoto právního názoru.

¹⁷ Definicí závislé práce najdeme v ustanovení § 2 odst. 4 zákoníku práce, kde je stanoveno, že za závislou práci, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, se považuje výlučně osobní výkon práce zaměstnance pro zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, jeho jménem, za mzdu, plat nebo odměnu za práci, v pracovní době nebo jinak stanovené nebo dohodnuté době na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě, na náklady zaměstnavatele a na jeho odpovědnost.

Nabyla-li žalovaná předmětné nemovitosti za trvání manželství za peníze získané hypotečním úvěrem, z něhož byla zavázána jen ona, pak s ohledem na uvedené tyto nemovitosti patří do zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví žalobce a žalované 1), neboť nejde o některý z taxativním způsobem v citovaném ustanovení vypočtených případů, kdy se do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nenabývá. Na tomto závěru nemůže nic změnit skutečnost, že kupní smlouvu z 26. 4. 1996 uzavřela jako kupující jen žalovaná 1) a že žalobce výslovně souhlasil s nabytím vlastnictví k předmětným nemovitostem jenom žalovanou 1) s tím, že si na ně nečiní žádné nároky. Občanský zákoník po novele provedené zákonem č. 509/1991 Sb. ustanovením § 143a odst. 1 sice již přiznal manželům možnost dohodou modifikovat zákonem stanovený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví, tato dohoda však podle § 143a odst. 3 vyžadovala formu notářského zápisu.“

Jak je patrné, Nejvyšší soud rozhodl, že taková nemovitost se součástí SJM stává. Vyloučení takové nemovitosti ze SJM je možné pouze dohodou ve formě notářského zápisu. K tomu viz kapitola o modifikaci SJM.

Ad 3)

Definici obchodního podílu, jakožto podílu ve společnosti s ručením omezeným, upravuje § 114 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a to následovně:

Obchodní podíl představuje účast společníka na společnosti a z této účasti plynoucí práva a povinnosti. Jeho výše se určuje podle poměru vkladu společníka k základnímu kapitálu společnosti, nestanoví-li společenská smlouva jinak.

Co se týče nabytí účasti společníka v obchodní společnosti, musíme odlišit účast společníka ve společnosti a majetek získaný z této účasti. Zatímco majetek získaný z účasti společníka na společnosti (nabyl-li tento obchodní podíl z prostředků

náležících do SJM) patří do společného jmění manželů¹⁸, nabytí podílu na společnosti účast druhého manžela na takové společnosti nezakládá.¹⁹

Ad 4)

Kategorii věcí sloužících výkonu povolání jen jednoho z manželů občanský zákoník ve znění do 31. 7. 1998 ze SJM výslovně vyjímá. Ve znění před novelou 91/1998 Sb. nebylo rozhodné, zda byla taková věc určena k výkonu povolání jen jednoho z manželů, nýbrž to, k čemu v souladu s vůlí obou účastníků skutečně sloužila, případně též, zda nesloužila i druhému z manželů.²⁰

Na základě novely občanského zákoníku, č. 91/1998 Sb., došlo ke změně § 143 odst. 1 občanského zákoníku tak, že věci sloužící výkonu povolání jen jednoho z manželů již nejsou s účinností od 1. 8. 1998 ze SJM vyňaty.

Z čl. VIII bodu 2 tohoto zákona č. 91/1998 Sb., tzv. přechodných ustanovení, vyplývá, že věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se stávají součástí společného jmění manželů. Podnik náležející do výlučného vlastnictví podnikajícího manžela se tedy ke dni účinnosti této novely, předmětem společného jmění manželů nestal.²¹

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004:

“Jestliže jeden z manželů za trvání manželství nabude z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek ze zákona součástí společného jmění manželů.“

¹⁹ V § 143 odst. 2 občanského zákoníku je stanoveno:

Stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

²⁰ K tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, pod sp. zn. 22 Cdo 1439/2000.

²¹ K tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.4.2007, vydané pod sp. zn. 22 Cdo 684/2004.

Ad 5)

Do majetkového společenství manželů lze zpravidla zařadit i plnění přijatá z titulu uzavřených pojistných smluv, smluv o penzijním připojištění a vůbec smluv, jejichž uzavření jedním manželem či oběma manžely lze charakterizovat určitým prvkem prozíravosti, předvídavosti a jejichž účelem je poskytnout v určitých životních situacích plnění, které má nahradit (vyvážit, zmírnit) určitou majetkovou ztrátu.²² K tomu odlišně např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky pod sp. zn. 21 Cdo 5015/2008.²³

²² Dvořák, J., Spáčil, J. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. Právní fórum č. 12, 2006

²³ „Plnění přijaté na základě pojištění pro případ úrazu (úrazové pojištění) nepatří do společného jmění manželů (dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů), a to ani v případě, že jde o částky jednomu z manželů vyplacené za trvání manželství ani v případě, že náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění byla již poškozenému poskytnuta osobou k tomu povinnou; že jde o plnění, jímž se má pojištěnému dostat určitého nadlepení, aby si mohl – ať již mimo rámec nároků na náhradu škody v případě, že tu není nikdo, kdo by byl povinen k náhradě, či nad tento rámec v případě, že škoda byla nebo bude uhrazena osobou k tomu povinnou – opatřit náhradu za újmy, které mu úrazem vznikly; že jde tedy o plnění, které má sledovat v podstatě stejný účel jako náhrada na bolestném a za ztížení společenského uplatnění a jež má stejně jako tyto náhrady sloužit výlučně osobním potřebám újmou postiženého manžela, a do společného jmění manželů je proto nelze zahrnout (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21.11.1974, sp. zn. 3 Cz 39/74 publikovaný v Bulletinu Nejvyššího soudu ČR pod č. 2, ročník 1976, str. 4; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.1.2004, sp. zn. 22 Cdo 1191/2003).

Vzhledem k tomu, že finanční prostředky vyplacené v posuzovaném případě pozůstalému manželovi F. K. jako odškodnění za jeho rasovou persekuci v období druhé světové války mají srovnatelný smysl a účel jako náhrada za bolestné a za ztížení společenského uplatnění nebo jako peněžitá satisfakce podle ustanovení § 13 obč. zák. (účelem je kompenzace především zdravotní, resp. psychické újmy poškozeného), dospěl dovolací soud – shodně s odvolacím soudem - k závěru, že také tyto finanční prostředky vyplacené pozůstalému manželovi za trvání manželství nepatřily do jeho společného jmění se zůstavitelkou.“

2.2.5. Srovnání předmětu společného jmění manželů a bezpodílového spoluvlastnictví

Předmětem společného jmění manželů může být vše, co bylo již předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů (předmět SJM je širší). Nejsou proto pochybnosti o tom, že i za účinnosti nové právní úpravy manželských majtkových vztahů lze přihlídnout k většině již publikovaných soudních rozhodnutí, která se vyjadřují k vymezení předmětu bezpodílového spoluvlastnictví manželů (zejména R 42/72, ovšem některé pasáže, zejména v souvislosti s oceňováním věcí, jsou již překonané).²⁴

Sporné otázky

I přesto, že zákon stanoví jasná pravidla, o tom, který majetek tvoří společné jmění manželů, mohou v praxi z důvodu existence i tzv. výlučného majetku každého z manželů, vznikat při vypořádání SJM problémy s určením, zda se v konkrétním případě jedná o výlučný majetek jednoho z manželů či majetek v SJM. K předcházení těmto problémům stanoví občanský zákoník v § 144 vyvratitelnou právní domněnku, podle které se má za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, pokud není prokázán opak. K tomu viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu vydané pod sp. zn. 22 Cdo 1144/2009:

„Zákon preferuje společné jmění manželů před jejich oddělenými majetky. Tam, kde jsou dány zákonné předpoklady pro zařazení věci do společného jmění (§ 143 obč. zák.), mohou věc manželé učinit předmětem výlučného majetku jen způsobem stanoveným zákonem, tedy zejména zúžením společného jmění (§ 143a obč. zák.); k takové modifikaci je třeba notářského zápisu. Pouhá shodná vůle nabytí věc do výlučného majetku nemůže věc ze společného jmění vyloučit (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. července 2008, sp. zn. 22 Cdo 2779/2008, Soubor č. C 6297). Proto pouhá shodná vůle účastníků k nabytí do výlučného jmění nestačila.“

²⁴ Dvořák, J., Spáčil, J. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. Právní fórum č. 12, 2006

V praxi je možný též případ, kdy na věc, která se stane součástí SJM vynaloží jeden z manželů prostředky náležející do jeho výlučného vlastnictví. Poté, co se taková věc již součástí SJM stala, již svůj režim nemění.²⁵

2.3. Správa a hospodaření s majetkem náležejícím do společného jmění manželů

²⁵ K tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3596/2006:

„Stala-li se věc součástí bezpodílového spoluvlastnictví manželů na základě smlouvy uzavřené oběma manžely, nemůže později změnit právní režim a přejít do výlučného majetku jednoho z manželů jen proto, že dodatečně byly na její pořízení použity jen prostředky z výlučného majetku jednoho z manželů. V takovém případě má ten z manželů, jehož výlučné prostředky byly takto vynaloženy, jen právo požadovat při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek.“

Správu majetku tvořícího SJM upravuje občanský zákoník v § 145, a to tak, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně. Obvyklou správou majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní úkon neplatný.

Mezi obvyklou správou majetku a ostatními závazky neexistuje ostrá hranice a v mnoha případech je posouzení, zda se jedná či nejedná o obvyklou správu majetku, značně obtížné. Tato záležitost byla proto v minulosti mnohokrát řešena soudy. K tomu viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. 28 CDO 2199/2008. V daném případě šlo o vrácení provize ze smlouvy o zprostředkování koupě nemovitosti, konkrétně bytu v ceně 850.000,- Kč. Na základě smlouvy o zprostředkování, kterou uzavřela žalobkyně bez souhlasu svého manžela, vznikl žalobkyni závazek zaplatit realitní kanceláři jistinu ve výši 25.500,- Kč, která mohla za podmínek uvedených ve smlouvě propadnout.

Soud rozhodl, že *„za situace, kdy žalobci jako manželé prokazatelně uvažovali o koupi bytu v ceně 850.000,- Kč, nelze přijmout závěr, že by závazek ve výši 25.500,- Kč přesahoval míru přiměřenou majetkovým poměrům žalobců. I pokud by bylo možné uvedený závěr připustit, neměl by za následek neplatnost smlouvy o zprostředkování ze dne 3. 6. 2003, nýbrž pouze to, že by závazek složit jistinu ve výši 25.500,- Kč nebyl součástí společného jmění manželů.“*

Závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Z právních úkonů týkajících se společného jmění manželů jsou oprávnění a povinni oba manželé společně a nerozdílně.

Za trvání společného jmění manželů neexistují podíly manželů na společné věci.²⁶

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. 20 Cdo 211/2002:

2.4. Modifikace společného jmění manželů

2.4.1. Vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství

„K argumentaci výše citovaným ustanovením § 114 odst. 3 ObchZ dovolací soud poznamenává, že podle jeho názoru v případě, kdy vlastníky jedné věci je více osob, musí jít vždy o spoluvlastnictví, a to i v případě, kdy věc náleží do společného jmění manželů z důvodu uvedeného v § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ. Jsou-li oba manželé vlastníky celé věci a nelze-li hovořit o existenci podílu každého z nich na takové věci, nelze než dospět k závěru, že přes určitou transformaci institutu bezpodílového spoluvlastnictví do společného jmění manželů jde stále o pokračující bezpodílové spoluvlastnictví. Individuální vlastnictví dvou osob k téže věci je logický nesmysl. Zvláštnost společného jmění manželů jako formy spoluvlastnictví pak spočívá v tom, že jeho předmětem může být i majetek nehmotné povahy a závazky, které nejsou věcmi ve smyslu § 119 ObčZ. Proto jsou ustanovení občanského zákoníku upravující společné jmění manželů - § 143 až § 151 – také ustanoveními upravujícími spoluvlastnictví.“

Společné jmění manželů vzniká v manželství vždy. Jediným způsobem, jak vyloučit vznik SJM ke dni uzavření manželství je uzavření smlouvy ve formě notářského zápisu, na základě které bude vznik společného jmění manželů zcela nebo zčásti vyhrazen ke dni zániku manželství (s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti) V případě uzavření takové smlouvy bude za trvání manželství každý z manželů nabývat majetek (závazky) do svého výlučného vlastnictví nebo případně do podílového spoluvlastnictví.

„Z toho vyplývá, že za trvání manželství nebudou vznikat společné majetkové vztahy patřící ke společnému jmění (kromě spoluvlastnických vztahů k věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti), zanikne-li manželství, v tom okamžiku vznikne společné jmění, jehož předmětem bude jmění, které patřilo každému z manželů v tomto okamžiku (vyjma majetku a závazků nepatřících k předmětu společného jmění podle § 143, pokud nebude navíc uzavřena dohoda o zúžení nebo rozšíření rozsahu - § 143a odst. 1).“²⁷

2.4.2. Dohoda o zúžení či rozšíření společného jmění manželů

Dohoda o zúžení či rozšíření SJM slouží k úpravě rozsahu společného jmění manželů. Manželé mohou touto dohodou, která musí být pod sankcí neplatnosti obligatorně uzavřena ve formě notářského zápisu, rozsah SJM zúžit či rozšířit. Takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá taková smlouva účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Zákon dále stanoví, že smlouva může být uzavřena i mezi mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství a provést úpravu svých budoucích majetkových vztahů v manželství již před jeho uzavřením.

²⁷ Fiala, J., Hurdík, J., Korecká, V. – komentář. Část II. Věcná práva. Hlava II. Společné jmění manželů. Rozšíření nebo zúžení. § 143a. Aspi, 1999

Dohoda o vypořádání SJM není jediným způsobem, jak upravit rozsah společného jmění manželů. Zúžení jeho rozsahu může ze závažných důvodů na návrh některého z manželů provést též soud, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Soud provede toto zúžení na návrh vždy, pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.²⁸ Pokud dojde ke zúžení SJM soudem, může být rozšířeno do předchozího rozsahu jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů.

²⁸ Je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou; nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem.

2.5. Zánik SJM

Společné jmění manželů zaniká:

- 1) Zánikem manželství
- 2) Výrokem o trestu propadnutí majetku dle § 66 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění
- 3) Prohlášením konkurzu dle § 268 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), v platném znění

Po zániku společného jmění manželů, se provede jeho vypořádání.

2.5.1. Způsoby zániku manželství

Jak bylo uvedeno výše, společné jmění manželů zaniká zánikem manželství. Zánik manželství je upraven v § 22 a násl. zákona o rodině a to tak, že manželství zaniká:

- 1) Smrtí
- 2) Prohlášením za mrtvého
- 3) Rozvodem či prohlášením manželství za neplatné

Ad 1)

Manželství zaniká smrtí. Okamžik smrti fyzické osoby je uveden v zápisu o ohledání mrtvého, který vyhotovuje lékař provádějící prohlídku mrtvol. Tento okamžik je následně zapsán do úmrtního listu.²⁹

²⁹ Fiala, J., Hurdík, J., Korecká, V. – komentář. Část I. Hlava II. Účastníci občanskoprávních vztahů. Oddíl I. Fyzické osoby. §7. Aspi, 1999

Ad 2)

V případě, že smrt nelze zjistit předepsaným způsobem, viz k tomu ad 1), uplatňuje se právní institut prohlášení za mrtvého. Rozhodnutí o prohlášení za mrtvého vydává soud příslušný dle § 88, písm. f) ve spoj. s § 85 občanského soudního řádu, kterým je okresní soud, v jehož obvodu měl ten, jenž má být prohlášen za mrtvého, své poslední bydliště. Prohlášení za mrtvého se nastupuje v těch případech, kdy smrt nelze zjistit na základě prohlídky mrtvoly, ale jiným způsobem, tj. např. pokud existuje svědecká výpověď o smrti osoby nebo pokud se daná osoba stane nezvěstnou a nepřihlásí se na výzvu soudu ve lhůtě jednoho roku a ani v této době nedojde zpráva, že je daná osoba naživu. V rozsudku soud uvede den, který platí za den smrti nezvěstného, popřípadě den, který nezvěstný nepřežil. Byl-li manžel prohlášen za mrtvého, manželství zaniká dnem, kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci. V případě, že bude později zjištěno, že manžel, který byl prohlášen za mrtvého, žije, bude prohlášení za mrtvého zrušeno. Manželství se v takovém případě obnoví v případě, že v této době manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, neuzavřel manželství nové.

Ad 3)

Neplatnost manželství

Neplatnost manželství upravuje zákon o rodině v hlavě druhé části první nazvané neplatnost a neexistence manželství. Neplatnost je upravena § 11 a násl. Jak již bylo naznačeno, kromě případů, kdy bude uzavřeno manželství neplatné, mohou nastat i případy, kdy manželství vůbec nevznikne. Manželství vůbec nevznikne, pokud je uzavřou osoby stejného pohlaví³⁰, osoby donucené k uzavření manželství fyzickým násilím, osoby mladší 16 let nebo pokud dojde k uzavření manželství před nepříslušným

³⁰ Takové osoby mohou uzavřít pouze tzv. registrované partnerství podle zákona o registrovaném partnerství

orgánem. Jak již bylo řečeno, v uvedených případech manželství vůbec nevznikne, a proto nevzniká ani SJM.

Zákon však upravuje i další vady, při jejich výskytu manželství uzavřeno je, avšak je neplatné. U každého důvodu neplatnosti manželství se rozlišuje, zda lze neplatnost vyslovit soudem i bez návrhu či zda lze tuto neplatnost vyslovit i po zániku manželství. Stejně tak rozlišujeme, zda může neplatné manželství konvalidovat.³¹

Manželství je neplatné, pokud prohlášení o uzavření manželství bylo učiněno v důsledku bezprávné výhrůžky, omylu týkajícího se totožnosti jednoho ze snoubenců nebo povahy právního úkonu uzavření manželství. Soud vysloví neplatnost takového manželství na návrh kteréhokoli z manželů. Právo manžela uplatnit neplatnost manželství zanikne uplynutím 1 roku ode dne, kdy se o rozhodné skutečnosti dozvěděl. K platnému uzavření manželství nedojde rovněž v případech, kdy je uzavřeno mezi ženatými a vdanými³², osobami v blízkém příbuzenském poměru³³, nezletilými³⁴ či osobami zbavenými způsobilosti k právním úkonům³⁵.

³¹ Konvalidovat znamená stát se platným, pokud daná překážka odpadne.

³² Uzavření manželství ženatým mužem nebo vdanou ženou však není absolutní překážkou uzavření manželství, a proto může takové manželství konvalidovat. Konvalidace nastává v případě, když předchozí manželství zanikne nebo je prohlášeno za neplatné. Pokud se tak nestane, může soud prohlásit manželství za neplatné i bez návrhu. Případný trestní postih za trestný čin dvojího manželství podle § 194 trestního zákoníku. Skutková podstata trestného činu dvojího manželství spočívá jednak v uzavření manželství za trvání svého manželství nebo v uzavření manželství s osobou, která již je v manželství jiném.

³³ Manželství nemohou uzavřít předci a potomci, tj. příbuzní v řadě přímé a sourozenci. To platí i u příbuzenského poměru založeného osvojením. U příbuzenského poměru se jedná se o absolutní překážku manželství. S ohledem na nezhojitelnost této překážky není konvalidace možná. Soud může vyslovit neplatnost takového manželství i bez návrhu.

³⁴ Na základě § 8 odst. 2 občanského zákoníku se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné. Osobám starším 16 let může soud z důležitých důvodů (např. pro těhotenství) povolit uzavření manželství. U manželství uzavřeného nezletilými osobami bez povolení soud, může soud vyslovit neplatnost i bez návrhu, ledaže nezletilý manžel mezitím nabyt zletilosti nebo manželka otěhotněla.

³⁵ Osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům uzavřít manželství nemůže. V případě uzavření manželství osobou nezpůsobilou k právním úkonům nebo osobou, která trpí duševní poruchou, která by měla za následek zbavení způsobilosti, k právním úkonům může soud vyslovit neplatnost manželství i bez návrhu. V případě omezení způsobilosti k právním úkonům, taková osoba může uzavřít manželství pouze s povolením soudu. Stejně tak nemůže uzavřít manželství osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům nemůže uzavřít manželství. Soud však může uzavření manželství povolit, pokud je ta duševní porucha slučitelná s účelem manželství. Pokud taková

V případě prohlášení manželství za neplatné sice není možné dost dobře hovořit o zániku manželství, nicméně vzhledem k tomu, že v takovém manželství vzniká SJM, lze po prohlášení neplatnosti manželství hovořit o zániku SJM. Tento zánik se váže k právní moci rozhodnutí, kterým se prohlašuje manželství za neplatné. Takto zaniklé SJM je třeba vypořádat, stejně jako při zániku SJM po skončení manželství platně uzavřeného.

Rozvod manželství

Zánik manželství rozvodem upravuje § 24 a násl. zákona o rodině. Existují tzv. tři druhy rozvodů, které jsou někdy v odborné literatuře nazývány jako:

- nesporný
- klasický
- ztížený

Hlavními rozdíly mezi jednotlivými druhy rozvodů jsou ty,

- zda oba manželé s rozvodem souhlasí a zároveň jsou schopni se dohodnout na vypořádání majetku, práv a povinností společného bydlení, na případné vyživovací povinnosti a v případě existence nezletilých dětí též na úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu
- či s rozvodem nesouhlasí nebo nedorazí k dohodě mezi manžely ohledně majetku a společného bydlení
- rozvod by byl na újmu pro toho z manželů, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel.

osoba nebo osoba s omezenou způsobilostí manželství uzavře, vysloví soud neplatnost manželství na návrh kteréhokoliv z manželů, ledaže se stal zdravotní stav manžela slučitelný s účelem manželství.

Nesporný rozvod

Tzv. nesporný rozvod upravuje § 24a zákona o rodině, a to takto:

Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odst. 1 občanského zákoníku jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy:

a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a

b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Obdobně jako u rozvodu sporného, manželství nemůže být rozvedeno, mají-li manželé nezletilé děti a rozvod manželství by byl v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody. Zvláštním důvodem může být např. trvalá zdravotní újma dítěte.

Klasický rozvod

V případě, že k dohodě nedojde nebo nejsou splněny jiné podmínky pro nesporný rozvod, soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. V tomto případě soud bere v úvahu příčiny rozvratu manželství.

Ztížený rozvod

Třetím typem rozvodu je pak tzv. „ztížený“ rozvod, který upravuje § 24b zákona o rodině. Zákon stanoví, že návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel

a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Závažná újma bude způsobena spíše v osobní, než majetkové oblasti. Mimořádnými okolnostmi, které svědčí pro zachování manželství, mohou být zejména pro věk tohoto manžela, nemoc apod. Nemožnost vyhovění návrhu na rozvod pro splnění podmínek stanovených v § 24b odst. 1 zákona o rodině však není bezvýjimečné. Odst. 2 naposledy zmíněného ustanovení upravuje výjimku, neboť jestliže manželé spolu nežijí nejméně po dobu tří let, soud manželství rozvede v případě, že jsou splněny podmínky § 24 zákona o rodině, tj. jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Zájmy nezletilých dětí

Pro všechny tři varianty rozvodu však platí, že mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody, kterými může být např. trvalá psychická újma dítěte. Stejně tak nemůže být manželství rozvedeno, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, neboť před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Ve věci samé o výživě a výchově nezletilých dětí rozhoduje soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu, rozsudkem.

Propadnutí majetku

Na základě § 66 zákona č. 40/1964 Sb., zaniká společné jmění manželů rovněž výrokem soudu o propadnutí majetku v trestním řízení. Zrušení společného jmění zde nastává právní mocí soudního rozhodnutí. Propadlý majetek připadá státu.

Propadnutí majetku může soud vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele uložit, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez splnění těchto podmínek může soud uložit trest propadnutí majetku, pouze v případě, že trestní zákoník uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje.

Propadnutí majetku postihuje celý majetek odsouzeného nebo tu jeho část, kterou soud určí, tj. existuje i pouze částečné propadnutí majetku.

Propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat.

Prohlášení konkurzu

Jak je upraveno v § 268 zákona č. 182/2006 Sb., insolvenčního zákona, prohlášením konkursu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela. Pokud byl vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Po prohlášení konkursu se provede vypořádání společného jmění manželů, které zaniklo v důsledku prohlášení konkursu na majetek dlužníka, zaniklo do prohlášení konkursu, ale nebylo vypořádáno nebo bylo zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu nebylo vypořádáno.

Prohlášením konkursu přechází na insolvenčního správce oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu. V případě, že by dohoda o vypořádání společného jmění manželů byla po prohlášení konkursu uzavřena dlužníkem, bude neplatná. Účinnost takové dohody o vypořádání společného jmění manželů uzavřené insolvenčním správcem nastává, jakmile ji schválí insolvenční soud. Insolvenčním soudem schválená dohoda o vypořádání společného jmění manželů má účinky pravomocného rozsudku. V případě, že nedojde k dohodě a probíhá soudní řízení o vypořádání společného jmění

manželů, stává se insolvenční správce prohlášením konkursu účastníkem tohoto řízení místo dlužníka. Trvají-li účinky rozhodnutí o úpadku, nelze toto řízení skončit soudním smírem. Nelze-li provést vypořádání společného jmění manželů proto, že závazky dlužníka, které z něj mohou být uspokojeny, jsou vyšší než majetek, který náleží do společného jmění manželů, zahrne se celý majetek náležející do společného jmění manželů do majetkové podstaty. Pohledávka manžela dlužníka vzniklá po prohlášení konkursu vypořádáním společného jmění manželů se považuje za přihlášenou pohledávku a uspokojí se stejně jako tyto pohledávky.

V případě, že by po dobu trvání účinků prohlášení konkursu uzavřel dlužník nové manželství, nemůže vzniknout nové společné jmění manželů; jeho vznik se odkládá až ke dni zániku těchto účinků.

K vypořádání bezpodílové spoluvlastnictví manželů viz např. rozsudek Nejvyššího soudu vydaný pod sp. zn. 31 Cdo 1908/98³⁶

³⁶ „I při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů zaniklého prohlášením konkursu zůstává zachován princip rovnosti podílů manželů na společném majetku (§ 150, věta první obč. zák.), manžel úpadce je však ustanovením § 14 odst. 1 písm. k) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zbaven možnosti prosadit u majetku, se kterým úpadce podnikal, vypořádání jeho příkázáním do svého výlučného vlastnictví.“

3. Vypořádání SJM

3.1. Úvod do problematiky vypořádání společného jmění manželů

Jak již bylo zmíněno, společné jmění manželů zaniká zánikem manželství. Jakmile dojde k zániku společného jmění manželů, je třeba provést jeho vypořádání. Vypořádání SJM se provádí různými způsoby, přičemž záleží na tom, zda se vypořádání SJM provádí za života manželů či po smrti některého z nich.

Vzhledem k tomu, že se jedná o hlavní téma mé diplomové práce, právními instituty vypořádání společného jmění manželů se budu věnovat na tomto místě podrobně.

Nejprve bych se chtěla zaměřit na samotný pojem vypořádání, poté se budu věnovat jednotlivým způsobům vypořádání majetku obsaženého v SJM a poté se zaměřím na vypořádání práv a povinností společného bydlení manželů.

Vypořádání společného jmění manželů znamená uspořádání majetkových vztahů manželů k tomu jmění, které bylo předmětem SJM je dne zániku SJM, tj. nejčastěji ke dni právní moci rozvodu manželství nebo poté, co zanikne SJM některým z dalších způsobů jeho zániku. I když by se tak mohlo na první pohled zdát, při vypořádání SJM nedochází k převodu ani k přechodu vlastnického práva³⁷,

³⁷K tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky pod sp. zn. 21 Cdo 4817/2009:

„při vypořádání společného jmění manželů nedochází k převodu nebo k přechodu vlastnictví. Ve společném jmění manželů, pro něž je charakteristické, že k věcem, právům nebo jinému majetku do něj náležejícího nejsou určeny podíly manželů, je každý z manželů "úplným vlastníkem celku" a ve svých právech k majetku je omezován stejným právem druhého manžela. Vypořádání (zaniklého) společného jmění spočívá v tom, že jeden z manželů se stává výlučným vlastníkem věci, práva nebo jiného dosud společného majetku, aniž by se (nadále) o svá oprávnění a povinnosti k majetku dělil s druhým manželem, popř. že věci, práva nebo jiný dosud společný majetek případnou do podílového spoluvlastnictví manželů. Při vypořádání společného jmění tedy nedochází k převodu nebo přechodu vlastnictví, neboť žádný z manželů při něm nenabývá práva a povinnosti k věci, právu nebo jinému majetku, který mu dosud (jako součást společného jmění) nenáležel, a nemůže nabývat práva a povinnosti k tomu, co již bylo předmětem jeho vlastnictví ve společném jmění manželů; ke změně - oproti stavu před vypořádáním - dochází jen v

neboť každý z manželů je úplným vlastníkem celku tvořícího SJM. Vzhledem k tomu, že se jedná o vlastnické právo k majetku, právo na vypořádání společného jmění se nepromlčuje.

Pokud mezi manžely nedojde k dohodě o tom, kdo z nich nabude vlastnictví ke každé jednotlivé věci patřící do SJM, je třeba aby SJM vypořádal soud. Aby nedocházelo k situacím, kdy po zániku manželství nedojde k vypořádání SJM po velmi dlouhou dobu, stanoví zákon z hlediska právní jistoty ještě třetí způsob, kterým je zákonná domněnka vypořádání po třech letech od zániku manželství. Všechny způsoby budou blíže popsány níže. Vzhledem k tomu, že po celou dobu trvání manželství manželé nabývají do SJM, tvoří při jeho zániku SJM velmi širokou masu věcí a závazků (asi s výjimkou situací, kdy je SJM zúženo, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti³⁸), musí dojít k vypořádání celé této masy majetku tvořícího již zaniklé SJM. I když dojde k dohodě, je možné, že se na některou jednotlivou věc zapomene, v takovém případě je odbornou veřejností zastáván názor, že tato situace neznamena neplatnost vypořádání, které již bylo provedeno. Musí však dojít k „dovypořádání“ takové věci, případně jiného majetku.

tom, že manžel, který se stal výlučným vlastníkem věci, práva nebo jiného dosud společného majetku, bude svá práva a povinnosti k majetku převzatému ze společného jmění manželů nadále vykonávat bez účasti druhého manžela. Z uvedeného, kromě jiného, vyplývá, že vypořádání společného jmění manželů nepředstavuje převod a ani jiné nakládání s věcí, která náleží do společného jmění manželů.“

38 V případě, že dojde ke zúžení SJM rozhodnutím soudu, nemůže být takovým rozhodnutím vypořádáno SJM k věcem, které zúžení nepodléhají., K tomu viz rozsudek nejvyššího soudu vydaný pod sp. zn. 20 Cdo 653/2009:

„Rozsudkem o zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti však nemůže současně být vypořádáno SJM ohledně věcí ostatních, tyto věci tudíž podléhají vypořádání (dohodou, rozhodnutím soudu, nastoupením nevyvratitelné domněnky vzniku spoluvlastnictví), a to na rozdíl od věcí, jež jsou předmětem smlouvy o zúžení SJM (k tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. 20 Cdo 3674/2008).“

3.2. Zásady vypořádání

Jak bude blíže popsáno níže, zákon stanoví pro vypořádání SJM několik základních zásad. Zásady vypořádání SJM upravuje § 149 odst. 2 a 3 občanského zákoníku. Jak již bylo nastíněno, toto ustanovení upravující zásady vypořádání je dispozitivní, strany se od něj mohou tedy dohodou odchýlit. Ustanovení o zásadách přitom zpřesňuje judikatura soudů.

Zásada stejné velikosti podílů

První a základní zásadou je zásada stejné velikosti podílů. Jedná se nejen o podíly na majetku, ale i na závazcích (dluzích) patřících do SJM. Zásada stejné velikosti podílů však s ohledem na další zásady neplatí bezvýhradně. Soudu bere v potaz rovněž zájmy a potřeby nezletilých dětí a tedy i hledisko, který z manželů má tyto děti po zániku manželství ve výchově. Jak zpřesňuje judikatura Nejvyššího soudu, při vypořádání SJM zohledňují rovněž zásluhy o nabytí majetku do SJM. Na druhou stranu však vzhledem k tomu, že děti do určitého věku potřebují neustálou péči, která je z časových důvodů pro jednoho z manželů (zpravidla pro matku dítěte) příčinou, pro kterou nemůže vykonávat dosavadní povolání, zohledňuje se při vypořádání SJM též péče o rodinu a společnou domácnost. Jak bylo řečeno, SJM tvoří masu majetku. Vzhledem k tomu, že SJM mohou tvořit jak movité věci nepatrné hodnoty, tak i nemovité věci hodnoty značné, může se stát, že rozdělení SJM nemusí zcela odpovídat velikosti jejich podílů. V takovém případě může soud určit, aby jeden z manželů doplatil druhému manželovi danou částku v penězích.

3.3. Jednotlivé způsoby vypořádání společného jmění manželů

Občanský zákoník v § 149 odst. 2 upravuje, že zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání. Jak již bylo nastíněno, jsou rozlišovány tyto způsoby vypořádání SJM:

- 1) Dohoda
- 2) Rozhodnutí soudu (nedojde-li k dohodě a podá-li některý z manželů návrh na vypořádání SJM)
- 3) Rozhodnutí soudu v dědickém řízení
- 4) Uplatnění zákonné domněnky

3.3.1. Dohoda o vypořádání SJM

Manželé se mohou na vypořádání svého společného jmění manželů dohodnout. Existují dva případy. V případě splnění podmínek pro rozvod dle § 24a zákona o rodině mohou ještě za trvání manželství uzavřít dohodu o vypořádání SJM a práv a povinností společného bydlení s úředně ověřenými podpisy. Taková dohoda bude platná pouze v případě, že budou splněny i další podmínky pro ten zrychlený typ rozvodu a soud manželství rozvede. V případě, že manželství nebude rozvedeno na základě ustanovení § 24a zákona o rodině, ale bude rozvedeno na základě § 24, tj. bude se jednat o rozvod klasický, není možné takovou dohodu pro vypořádání SJM po rozvodu manželství použít.

Druhou možností, kdy se manželé mohou na vypořádání SJM dohodnout je situace, kdy dojde k rozvodu manželství a manželé se po právní moci rozsudku o rozvodu manželství na vypořádání SJM dohodnou.

Vypořádání SJM v případě tzv. nesporného rozvodu podle § 24a zákona o rodině

V případě tzv. nesporného rozvodu podle § 24a zákona o rodině je již jednou z podmínek pro tento zrychlený typ rozvodu, uzavření písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů a práva a povinnosti společného bydlení, pro dobu po tomto rozvodu. Naopak, v případě, že dojde k uzavření dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely, ale soud manželství nerozvede, není taková smlouva platná. K tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. 30 Cdo 257/2001 a sp. zn. 19 C 261/2000:

Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon nepodmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.³⁹

Smlouva o vypořádání vzájemných vztahů manželů podle § 24a zák. o rod. nemůže být podkladem pro vklad věcných práv do katastru nemovitostí ani v případě, pokud z rozsudku o rozvodu manželství nevyplývá, že soud manželství účastníků rozvedl v důsledku aplikace ust. § 24a zák. o rodině, čemuž nutně předcházelo soudní přezkoumání takovéto věcné smlouvy.⁴⁰

Jak vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydaného pod sp. zn. 30 CDO 257/2001, dohoda o vypořádání SJM není omezena pouze na majetek patřící do SJM:

„Zákon o rodině ustanovením § 24a upravuje rozvod manželství způsobem sledujícím nekonfliktní uspořádání rozhodujících vzájemných vztahů mezi manžely po rozvodu. V oblasti vztahů majetkových požaduje (a tedy dovoluje) jejich smluvní uspořádání ještě před rozvodem manželství a připouští vypořádání i jiného majetku než

³⁹ Nejvyšší soud České republiky, 30 Cdo 257/2001, ASPI: JUD22675CZ

Zájmy nezletilých dětí

⁴⁰ Nejvyšší soud České republiky, 19 C 261/2000: K neurčitosti smlouvy o vypořádání vzájemných vztahů mezi manžely předložené v rozvodovém řízení

ve společném jmění a podle jiných hledisek než ve smyslu zásad ust. § 149 odst. 2 zákona...“

Uvažováno v těchto souvislostech, je smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů institutem zákona o rodině (§ 24a odst. 1 zák. o rodině) s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláštěním zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem, manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu, než vymezeném společným jměním manželů (§ 143 a násl. obč. zák.), přičemž předložení této smlouvy v písemné formě s ověřenými podpisy účastníků je jedním z předpokladů rozvodu podle ust. § 24a zák. o rodině. Ve vztahu k předložené smlouvě se soud omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost.“

S ohledem na „častý výskyt a provázanost zákona o rodině s občanským zákoníkem není tento smluvní typ zařazen do závazkové části občanského zákoníku.“⁴¹

Obligatoří podmínkou k postupu podle § 24a zák. o rod. je mj., že smlouva o vypořádání vzájemných vztahů, práv a povinností společného bydlení a příp. vyživovací povinnosti, splňuje náležitosti právního úkonu. Je-li předmětem právního úkonu vypořádání nemovitého majetku, který je zapsán v katastru nemovitostí, je zapotřebí, aby nemovitosti ve smlouvě byly identifikovány nejen z hlediska požadavků občanského zákoníku, ale také i v návaznosti na požadavky plynoucí z ust. § 5 zák. č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky. Není-li tomu tak, nemůže taková smlouva tvořit podklad pro přísl. zápis do katastru nemovitostí, a proto k ní ani v rozvodovém řízení nemůže být - z hlediska postupu dle § 24a zák. o rod. , přihlédnuto.⁴²

⁴¹ Jurčík, R.: K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině. Rodinné právo, 1. 3. 1999

⁴² Nejvyšší soud České republiky, 19 C 261/2000, K neurčitosti smlouvy o vypořádání vzájemných vztahů mezi manžely předložené v rozvodovém řízení

V případě, že se manželé po zániku společného jmění manželů (po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu manželství) rozhodnou vypořádat své zaniklé společné jmění manželů dohodou, mohou se takto dohodnout jakkoliv a nemusí být přitom dodržena zásady vypořádání stanovené § 149 odst. 2 a 3 občanského zákoníku, tj. např. podíly manželů nemusí být stejné.

Občanský zákoník v § 150 odst. 1 stanoví, že dohoda o vypořádání společného jmění manželů musí mít písemnou formu a že dohodou manželů nesmí být dotčena práva věřitelů. V případě, kdy by nebyla zachována zákonem stanovená obligatorní písemná forma dohody, byla by tato absolutně neplatná.

Jestliže do společného jmění manželů náleží též nemovitost, nabývá dohoda účinnosti vkladem do katastru nemovitostí, přičemž podpisy manželů na této dohodě musí být úředně ověřeny.

K této dohodě viz rozhodnutí

⁴³Dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví mohou bezpodíloví spoluvlastníci uzavřít až po zániku tohoto spoluvlastnictví, protože před jeho zánikem neznají ještě ani přesný rozsah společného jmění. Uzavírání dohod o rozdělení společného majetku za trvání bezpodílového spoluvlastnictví pod podmínkou, že dojde k rozvodu, by neodpovídalo ustanovením § 148 odst. 2 a § 149 odst. 1 OZ (nyní však viz § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině).

3.3.2. Vypořádání SJM soudem

Neprovede-li se vypořádání dohodou, provede jej na návrh některého z manželů soud.

⁴³ Rozhodnutí ze sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek č. R 70/65:

Zvláštností soudního řízení o vypořádání SJM je skutečnost, že každý z manželů je v postavení tzv. iudicium duplex, tj. oba manželé mají postavení žalobce i žalovaného.

Ať již podá návrh na vypořádání SJM kterýkoliv z manželů, soud není podaným návrhem vázán, a to ani ohledně navrhované hodnoty věci patřících do SJM ani ohledně návrhu, kterém u z manželů má být přikázána kterákoliv jednotlivá věc. Vzhledem k tomu, že z občanského zákoníku vyplývají zásady, podle kterých je při vypořádání třeba postupovat, bude soud rozhodovat na základě ustanovení § 153 občanského soudního řádu, které stanoví, že soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se domáhají, jen tehdy, jestliže řízení bylo možno zahájit i bez návrhu, nebo jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. V případě, že by jeden z manželů podal žalobu na vypořádání SJM, avšak poté si její podání rozmyslel, není možné takovou žalobu vzít zpět bez souhlasu druhého účastníka.

Z procesního hlediska je nutné zmínit, že návrh na vypořádání SJM se nazývá žalobou (§ 79 odst.1 občanského soudního řádu) . Soud rozhoduje na základě právního stavu ke dni zániku manželství. Řízení o vypořádání končí vydání konstitutivního rozhodnutí⁴⁴, tj. rozhodnutí, které je z hlediska právní teorie právní skutečností, na základě které se zakládají, mění nebo ruší právní vztahy.

⁴⁴ Dvořák, J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. Právní fórum, č. 7, 2007:

„Obsah výroku rozsudku o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zformulovala již starší judikatura, která je přiměřeně stále použitelná. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví musí být z odůvodnění rozsudku jednoznačně zřejmé, jak soud došel k částce, kterou je povinen jeden z účastníků zaplatit na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví druhému účastníku. Výpočet této částky má být natolik přehledný, aby se kdokoli mohl přesvědčit o jeho správnosti. Soudní praxe též konstantně požaduje, aby ve výroku rozsudku o vypořádání společného jmění bylo jasně a určitě uvedeno, kterému z účastníků a jaké právo bylo přiznáno, resp. povinnost uložena a v jakém rozsahu se tak stalo. Jednotlivé věci, které jsou přidělovány do vlastnictví jednoho z manželů, musí být přesně popsány a určeny, zejména tam, kde soud vyslovuje povinnost druhému manželovi je vydat (k tomu srov. i Pls 6/67 býv. Nejvyššího soudu). Protože podle rozsudku nebo soudem schváleného smíru se provádí zápis změny vlastnického práva k nemovitostem v katastru nemovitostí, musí být nemovitosti označeny způsobem vyžadovaným v § 5 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), tj. pozemky musí být označeny parcelním číslem s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží, budovy označením pozemku, na němž jsou postaveny, číslem popisným nebo evidenčním, příp. pokud se číslo popisné ani

Soud v řízení rozhoduje pouze o věcech, které oba účastníci učinili předmětem vypořádání. O ostatních věcech soud nerozhoduje, a proto ohledně těchto věcí buď dojde mezi účastníky k dohodě, nebo se ohledně takových věcí uplatní právní domněnka vypořádání stanovená v § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Věci, které mají být soudem vypořádány, musí být proto v petitu žaloby řádně označeny. Pokud bude podání v tomto neurčité, je soud povinen vyzvat žalobce ke specifikaci návrhu.

Může rovněž nastat situace, kdy jeden z manželů zemře poté, kdy došlo k zániku SJM, tj. např. v důsledku rozvodu manželství. V takovém případě jsou aktivně legitimováni k podání žaloby dědicové tohoto manžela. V praxi může dojít rovněž k situaci, kdy jeden z manželů zemře v době, kdy byl návrh na vypořádání SJM již podán. V takovém případě nastoupí na jeho místo jeho dědicové na základě ustanovení o procesním nástupnictví zakotveném občanským soudním řádem.

Vzhledem k tomu, že existují i další způsoby vypořádání SJM než je rozhodnutí soudu, musí soud po podání návrhu na vypořádání zkoumat, zda neuplynula tříletá lhůta k podání návrhu. V případě existence dohody o vypořádání je na základě námítky druhého manžela, povinen rovněž zkoumat, zda došlo k uzavření takové dohody a zda je taková dohoda platná.

V § 149 odst. 2 občanského zákoníku jsou stanoveny zásady takového vypořádání:

a) Zásada velikosti podílů

evidenční budově nepřiděluje, způsobem jejího využití a v případě budov s číslem popisným či evidenčním též příslušností budovy k části obce, pokud je název části obce odlišný od názvu katastrálního území, v němž se nachází pozemek, na kterém je budova postavena.

Další požadavky na soudní rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů stanoví zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví k bytům), ve znění pozdějších předpisů. Zákon vyžaduje, aby rozhodnutí společného jmění obsahovalo i náležitosti stanovené pro prohlášení vlastníka budovy obsažené v § 4 odst. 2, odst. 3 zákona o vlastnictví bytů. Právním důsledkem rozhodnutí soudu o vypořádání společného jmění manželů může být vznik vlastnictví jednotky podle § 5 odst. 2 zákona č. 72/1994 Sb.“

První ze zásad vypořádání SJM vychází z principu, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. To platí nejen ohledně majetku, ale rovněž dluhů, tj. závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni manželé splnit rovným dílem. Jedná se však o vyvratitelnou právní domněnku, a proto může kterýkoliv z manželů prokázat, že existují okolnosti, na základě kterých by měly být stanoveny podíly různé.

Z občanského zákoníku vyplývají dvě fáze vypořádání. Nejprve je třeba zjistit rozsah majetku, tedy předmět vypořádání a cenu jednotlivých majetkových hodnot patřících do SJM a poté určit velikost podílu každého z manželů a konkrétní rozdělení majetku mezi ně.

Ocenění majetku:

Aby mohl soud zjistit cenu majetku, je nutné jeho ocenění. Při ocenění věci se vychází z ceny majetku odpovídající ceně takového majetku platné v době, kdy se provádí vypořádání.

Vzhledem k tomu, že řízení o vypořádání trvá delší dobu, může dojít ke změně ceny vypořádávané věci. K postupu v této věci viz rozhodnutí Nejvyššího soudu pod sp. zn. **22 Cdo 1183/2008**:

„Pokud v důsledku délky řízení dojde k nárůstu ceny vypořádávané věci (mutatis mutandis stejný závěr platí i pro snížení ceny), nelze tuto skutečnost při rozhodování o vypořádání zohlednit změnou kritérií, podle kterých se tato cena určuje, ale případné nároky vyplývající z průtahů v řízení lze uplatnit podle zvláštního předpisu – zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkon veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, v platném znění.“

Jak bylo řečeno, nemůže dojít ke změně kritérií, podle kterých se cena určuje. Může však dojít k potřebě aktualizovat znalecký posudek, na základě kterého byla cena stanovena.⁴⁵

⁴⁵ K tomu viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. 22 Cdo 1230/2009:

b) Započtení

Občanský zákoník dále upravuje, že každý z manželů je dále oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. S ohledem na znění zákona je zřejmé, že zatímco v prvním případě jde o oprávnění tohoto z manželů, ve druhém případě jde naopak o povinnost a proto soud takové započtení provádí v řízení o vypořádání SJM i bez návrhu.

c) Potřeby nezletilých dětí, péče o rodinu, zásluhy při nabytí a udržení společného jmění

Při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

Tato zásada vypořádání se tedy týká dvou skutečností - péče o rodinu a zásluhy o nabytí a udržení společného jmění. Jde tedy o to, jak se který z manželů přičinil v péči o rodinu a nabytí a udržení společného jmění. Mimo to jsou zde zahrnuty rovněž okolnosti jako např. zvýšené výdaje na alkohol a omamné látky, výkon trestu odnětí svobody, bezdůvodné opuštění společné domácnosti atd.

K tomu odklonu od rovnosti podílů např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. ledna 2001, vydané pod sp. zn. 22 Cdo 2433/99:

„Odvolací soud výslovně v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že nemá pochybnost o správnosti znaleckého posudku potud, že obvyklá cena spoluvlastnického podílu na komplexu nemovitostí činí 1 491 000,- Kč. Současně však uvedl, s odkazem na závěry znalkyně, že „ideální část komplexu skleníků je prakticky neprodejná“. Jestliže by však mělo jít o spoluvlastnický podíl v reálných obchodních podmínkách neprodejný, ačkoliv obvyklá cena má vyjadřovat právě částku, za kterou je možno reálný prodej uskutečnit, tím spíše pak nelze při vypořádání vycházet z ceny, za kterou byla věc pořízena, neboť tato zjevně nemůže, jako cena velmi výrazně vyšší, vystihovat stav poptávky a nabídky ohledně takových nemovitostí. Bylo proto na odvolacím soudu, aby tento zjevný rozpor podávající se ze znaleckého posudku odstranil zejména výslechem znalkyně, a to tím spíše, že rozhodoval v období více než dvou a půl let od rozhodnutí soudu prvního stupně a potřeba aktualizace znaleckého posudku byla dána již s ohledem na běh času a obecně známou variabilitu a proměnlivost cen nemovitostí. Jestliže tímto způsobem odvolací soud nepostupoval, zatížil řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.“

Kromě toho k odklonu od rovnosti podílů manželů na majetku v SJM, je namíste přistoupit jen za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů, zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty. Tak například v rozsudku ze dne 17. ledna 2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99, dovolací soud vyslovil názor, že shora uvedený postup je namíste „v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty

...

V daném případě to byl nesporně především žalovaný, který jako jeden z nejlepších světových tenistů ve své době dosahoval značných příjmů, umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku, jež je předmětem vypořádání. I při zohlednění péče žalobkyně o děti a společnou domácnost jsou dány předpoklady pro zvýhodnění žalovaného, který nepochybně musel vyvíjet značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl zmíněného postavení a tomu odpovídajících příjmů.“

či rozhodnutí Nejvyššího soudu vydané pod sp. zn. 22 Cdo 1781/2004:

„Odvolací soud zohlednil, že se o nabytí největší masy majetkových hodnot v SJM (obchodního podílu) zasloužil žalovaný, že žalobkyně nebyla z možnosti nabývání a udržení společného jmění vyloučena péčí o děti a domácnost, když manželství účastníků zůstalo bezdětné, a že právě žalobkyně rozvrátila manželství známostí s jiným mužem. V závislosti na shora uvedených skutečnostech (§ 149 odst. 3 ObčZ) odvolací soud vypořádal společné jmění účastníků tak, že větší podíl přikázal žalovanému a že rozdíl výše podílů vyjádřil tím, že žalovanému uložil zaplatit žalobkyni hodnotu jen jedné třetiny obchodního podílu.“

3.3.3. Vypořádání SJM soudem v dědickém řízení

Pokud zemřel jeden z manželů za trvání společného jmění, zaniká jeho smrtí i majetkové společenství manželů a vypořádání se provede v dědickém řízení podle § 175l o. s. ř. Složitější je řešení případů, kdy zemře (bývalý) manžel po zániku společného jmění. Dědický soud určuje, co patří do dědictví a co pozůstalému manželu pouze tehdy, zaniklo-li bezpodílové spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) smrtí jednoho z manželů, nikoli rozvodem. Dědicové zemřelého rozvedeného manžela jsou oprávněni uzavřít dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) s rozvedenou manželkou v době před projednáním dědictví po zemřelém rozvedeném manželu soudem.) Nedojde-li k dohodě, musí rozhodnout o vypořádání na návrh soud ve sporném řízení. Bylo-li řízení před soudem zahájeno ještě za života zemřelého účastníka, účastníky řízení se stávají jeho dědicové. V tomto případě však soud nemůže rozhodovat o tom, zda jednotlivým dědicům z více dědiců zemřelého bezpodílového spoluvlastníka případnou některé věci z vypořádávaného společného jmění, nýbrž rozhodne, že připadají do dědictví; tyto věci pak budou v dědickém řízení přikázány jednotlivým dědicům, příp. ohledně nich dědicové uzavřou mezi sebou dohodu (viz např. R 4/80).⁴⁶

K vypořádání SJM v řízení o dědictví viz rozhodnutí městského soudu v Praze vydané pod sp. zn. 24 Co 291/96⁴⁷.

⁴⁶ Dvořák, J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. Právní fórum. č. 7, 2007

⁴⁷ „1. Byl-li za života zůstavitele do tří let od zániku BSM podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, ale řízení před soudem bylo ukončeno jinak než rozhodnutím ve věci samé (např. zastavením pro zpětvzetí návrhu), nastanou důsledky uvedené v § 149 odst. 4 ObčZ, stejně, jako kdyby návrh nebyl podán. Pokud tříletá lhůta uplynula před úmrtím zůstavitele, zařadí se do dědictví jen majetek, o kterém podle § 149 odst. 4 ObčZ platí, že náleží zůstaviteli, a to i v tom případě, že řízení o vypořádání BSM pokračovalo po úmrtí a bylo zastaveno až v době, kdy již probíhalo řízení o dědictví.

...

2. Rozvedený manžel zůstavitele není účastníkem dědického řízení. Svého práva se může domáhat mimo řízení o dědictví (§ 175y odst. 2 OSŘ), např. žalobou na určení, že ve smyslu § 143 odst. 4 ObčZ je vlastníkem určitých věcí ze zaniklého BSM, které byly na základě údajů dědiců zařazeny do dědictví.

...

3.3.4. Zákonná domněnka vypořádání

Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

3. Zájmy rozvedeného manžela zůstavitele, který neměl vypořádáno BSM se zůstavitelem, a zájmy dědiců zůstavitele jsou v rozporu, který vylučuje, aby rozvedený manžel některého z dědiců zastupoval.“

4. Společné bydlení manželů a vypořádání práv a povinností společného bydlení

4.1. Povinnosti manželů v manželství

Jednou ze vzájemných povinností manželů, které jsou stanoveny v § 18 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině je povinnost manželů spolu žít.⁴⁸ Zákon nestanoví pro manžele v případě porušení této povinnosti žádnou sankci, a proto tato povinnost nebývá někdy dodržována. Stává se tak zejména v případech, kdy manželé uzavřeli manželství pouze fiktivně, např. za účelem zjednodušení získání povolení k pobytu na území České republiky. Jako nejpravděpodobnější možnost se však zcela určitě jeví situace, kdy manželé spolu bydlí a tvoří společnou domácnost.⁴⁹ V případě, že spolu manželé bydlí, můžeme dále rozlišit, zda bydlí manželé na základě společného práva či jeden z nich bydlí jako příslušník domácnosti druhého manžela, který má oprávnění k užívání domu či bytu.

4.2. Druhy společného bydlení

Pokud spolu bydlí manželé na základě společného práva, nejčastěji můžeme rozlišit bydlení:

1. v bytě nebo domě v jejich společném jmění manželů
2. v bytě nebo domě v jejich podílovém spoluvlastnictví
3. v bytě ve společném nájmu manželů

⁴⁸ § 18 zákona o rodině: Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.

⁴⁹ § 115 občanského zákoníku: Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Dále můžeme také rozlišit, zda manželé bydlí v domě nebo bytě v jejich vlastnictví (či ve vlastnictví jednoho z nich) nebo na základě nájemního (či jiného práva).

Vzhledem k tomu, že po rozvodu manželství spolu již manželé zpravidla bydlet nebudou, bude třeba v souvislosti s rozvodem manželství tuto otázku upravit. Co se týče společného bydlení, nejde o vypořádání v pravém slova smyslu, i když má s vypořádáním společného jmění manželů řadu souvislostí. Skutečnost, že spolu manželé nežijí je jedním z předpokladů rozvodu manželství pouze u rozvodu podle § 24a zákona o rodině. K tomu, aby soud bez zkoumání rozvratu manželství, manželství rozvedl, je nutné, aby manželství trvalo alespoň 1 rok a manželé spolu alespoň 6 měsíců nežili.

Jak již bylo řečeno, společné bydlení a vypořádání společného jmění má řadu souvislostí. Vzájemnou provázanost lze spatřovat v právech ke členskému podílu v bytovém družstvu a dalším užíváním bytu k jehož užívání se tento podíl váže.

4.3. Vlastnické právo

Vlastnické právo je jeden z nejdůležitějších právních institutů. Jedná se o subjektivní věcné právo. Právní zakotvení nalezneme zejména v § 123 a násl. občanského zákoníku.

Co se týče vlastnického práva, můžeme rozlišit situace, kdy bude jeden z manželů bydlet v domě či bytě ve vlastnictví druhého manžela. Tato situace nastane typicky v případě, kdy jeden z manželů tuto nemovitost nabyt výlučně z prostředků ve svém výlučném vlastnictví či některou z bezúplatných forem nabytí vlastnického práva (dědictvím, darem nebo podle restitučních předpisů). Vlastnické právo k takovému bytu nebude třeba vypořádat. K povinnosti vystěhování manžela, jemuž vlastnické právo nesvědčí, viz zajištění bytové náhrady v případě vypořádání dohodou.

Další možností je, že manželé bydlí v nemovitosti, která patří do jejich společného jmění manželů. Tato situace nastává v případě, kdy manželé nabudou nemovitost za trvání manželství. Po zániku manželství je pak třeba vlastnické právo k domu či bytu vypořádat. Jak již bylo uvedeno výše, k vypořádání může dojít dohodou, rozhodnutím soudu na návrh některého z manželů či uplatněním zákonné domněnky.

Dohoda

Pokud dochází k vypořádání vlastnického práva k nemovitosti dohodou, nejsou na rozdíl od rozhodnutí soudu v téže věci kladeny omezující podmínky, např. v podobě zásady, která stanoví, že podíly obou manželů na majetku tvořícím SJM jsou stejné. Manželé se tedy mohou dohodnout i tak, že jeden z manželů dostane více než druhý.

Pokud je předmětem vypořádání nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí, nastávají účinky dohody o vypořádání až ke dni podání návrhu na vklad do katastru nemovitostí. Aby došlo k vypořádání na základě dohody manželů, musí být návrh na vklad podán nejpozději poslední den tříleté lhůty dle § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Jinak platí, že nemovitost se stane předmětem podílového spoluvlastnictví bývalých manželů a podíly obou manželů budou stejné.

V praxi se manželé nejčastěji dohodnou tak, že dům či byt připadne jednomu z nich a druhý dostane odpovídající hodnotu takového domu či bytu. To se týká majetkových aspektů.

Co se týče práva bydlení, je třeba upozornit na rozhodnutí R33/1966 dle kterého ztrácí druhý manžel právo na užívání bytu:

„ Připadne-li domek ze jmění, jež tvořilo zákonné majetkové společenství manželů, do vlastnictví jednoho manžela, stalo se užívání bytového prostoru druhým manželem užíváním bez právního důvodu. “

Na straně manžela, který by byt takto nadále užíval, by vznikalo bezdůvodné obohacení dle §451 odst. 2. Zároveň však platí, že manžel, který i po rozvodu manželství bydlí v bytě ve vlastnictví druhého manžela, není povinen tento vyklidit, aniž je mu zajištěna bytová náhrada. Druhy bytových náhrad, které je třeba poskytnout, upravuje § 712 odst. 3 občanského zákoníku⁵⁰.

4.4. Podílové spoluvlastnictví

Také je však možné, že nemovitost zůstane na základě dohody manželů v jejich podílovém spoluvlastnictví. Nebude-li dohodnuto jinak, budou podíly obou manželů na této věci, stejné. Další hospodaření a nakládání se společnou věcí pak bude řídit úpravou podílového spoluvlastnictví, která je obsažena v § 139 občanského zákoníku. Zákon upravuje hospodaření a nakládání se společnou věcí takto:

1. z právních úkonů týkajících se společné věci jsou oprávněni a povinni všichni spoluvlastníci společně a nerozdílně;

2. o hospodaření se společnou věcí rozhodují spoluvlastníci většinou, počítanou podle velikosti podílů.

Vzhledem k tomu, že při užívání společné věci dochází mezi spoluvlastníky velmi často k neshodám, obsahuje zákon rovněž ustanovení použitelná právě při takové neshodě názorů. Pokud jde o hospodaření se společnou věcí, při rovnosti hlasů nebo nedosáhne-li se většiny anebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoliv spoluvlastníka soud. Jde-li o důležitou změnu společné věci, stanoví zákon, že přehlasování spoluvlastníci mohou žádat, aby o změně rozhodl soud.

⁵⁰ V případech podle § 705 odst. 2 věty první postačí rozvedenému manželovi, který je povinen byt vyklidit, poskytnout náhradní ubytování; soud však z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodne, že rozvedený manžel má právo na náhradní byt. V případech podle § 705 odst. 1 a odst. 2 věta druhá má rozvedený manžel právo na náhradní byt; soud může, jsou-li proto důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnout, že rozvedený manžel má právo jen na náhradní ubytování. Náhradním ubytováním se přitom rozumí byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce.

Co se rozumí hospodařením se společnou věcí, upřesňuje četná judikatura. V usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2006, sp. zn. 26 Cdo 801/2006 soud vyslovil názor, že: „*hospodařením se společnou věcí (§ 139 odst. 2 obč. zák.) je i udělení souhlasu spoluvlastníka domu s výměnou bytu ve smyslu § 715 obč. zák. „*

Vzhledem k tomu, že zánik manželství je zpravidla zapříčiněn neshodami obou manželů, nemusí být spoluvlastnictví ve většině případů tou neoptimálnější variantou. Bývalí manželé a nynější spoluvlastníci nemovitosti se tak mohou na základě § 141 odst. 1 občanského zákoníku dohodnout o zrušení spoluvlastnictví a o vzájemném vypořádání. Zákon pro takovou dohodu pro případ vypořádání spoluvlastnictví k nemovitosti předepisuje písemnou formu. V případě, že nedojde k dohodě, ale některý ze spoluvlastníků (případně oba) i přesto bude trvat na zrušení spoluvlastnictví a jeho vypořádání, může navrhnout soudu jeho zrušení a vypořádání. Soud přitom přihlíží k velikosti podílů a účelnému využití věci. Je-li věc možné rozdělit, soud věc rozdělí na dvě části a každému z bývalých spoluvlastníků přikáže jednu z těchto částí. Není-li však rozdělení věci dobře možné, přikáže soud věc za přiměřenou náhradu druhému spoluvlastníkovi. Přitom přihlédne přitom k tomu, aby věc mohla být účelně využita. Nechce-li věc žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud její prodej a výtěžek rozdělí podle podílů.

Okamžik, ke kterému se nabývá do SJM

Jak je stanoveno v § 133 odst. 2 občanského zákoníku, převádí-li se nemovitá věc na základě smlouvy, nabývá se vlastnictví vkladem do katastru nemovitostí podle zvláštních předpisů, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak⁵¹. Účinky vklad přitom nastávají ke dni podání návrhu na vklad.⁵² Den podání návrhu na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí je tedy rozhodující pro posouzení, zda nemovitost patří či nepatří do SJM. Mohou tedy nastat situace, kdy není zcela jisté, zda daná nemovitost tvoří či netvoří součást SJM. Řešení této otázky je takové, že pokud byl návrh na vklad podán před uzavřením manželství jedním z manželů, bude

⁵¹ Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

⁵² § 2 odst. 3 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

nemovitost ve výlučném vlastnictví pouze tohoto manžela. Nabyli-li manželé nemovitost před uzavřením manželství společně, bude taková nemovitost v jejich podílovém spoluvlastnictví. Nabyli-li však některý z manželů nemovitost za trvání manželství, bude v případě, že bude návrh na vklad podán za trvání tohoto manželství tvořit součást SJM s druhým manželem. To však neplatí v případě, že taková nemovitost bude nabyta výlučně z prostředků jeho výlučného majetku.

Rozestavěná budova

Problémy může způsobovat i stavba rodinného domu, pokud byl tento v době uzavření manželství již rozestavěn.

Odpověď na otázku, zda je taková rozestavěná budova součástí SJM přináší např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2003, pod sp. zn. 22 Cdo 820/2003:

„otázky, zda v době vzniku BSM účastníků byla rozestavěná stavba věci ve smyslu práva a jaká byla hodnota vnosu jeho materiálu do stavby, byly v napadeném rozsudku odvolacího soudu (a též v rozsudku soudu prvního stupně) vyřešeny v rozporu s hmotným právem. Prvou z těchto otázek se ve své rozhodovací praxi opakovaně zabývaly jak Vrchní soud v Praze, tak i Nejvyšší soud ČR a – s odkazem na § 27 písm. l) katastrálního zákona – shodně dovodily, že pro posouzení okamžiku vzniku stavby jako věci je rozhodný okamžik, v němž je stavba vybudována minimálně do takového stádia, od něhož počínaje všechny další stavební práce směřují již k dokončení takto druhově a individuálně určené věci. K tomu u nadzemních staveb dochází vytvořením stavu, kdy je již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrně alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží.“

4.5. Společný nájem bytu manžely

Co se rozumí bytem, je obsaženo v definici, kterou podává zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, v platném znění v § 2 písm. b). Bytem se na základě této definice rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou podle rozhodnutí stavebního úřadu určeny k bydlení.

Co se rozumí společným nájmem pak upravuje občanský zákoník v § 700, kde je stanoveno, že byt může být ve společném nájmu více osob, které mají jako společní nájemci stejná práva a povinnosti. Společný nájem vzniká též dohodou mezi dosavadním nájemcem, další osobou a pronajímatelem. U družstevního bytu může společný nájem vzniknout jen mezi manžely.

Správu a hospodaření s bytem ve společném nájmu upravují následující paragrafy, kde je stanoveno, že běžné věci, týkající se společného nájmu bytu, může vyřizovat každý ze společných nájemců. V ostatních věcech je třeba souhlasu všech; jinak je právní úkon neplatný. Z právních úkonů týkajících se společného nájmu bytu jsou oprávněni a povinni všichni společní nájemci společně a nerozdílně. Dojde-li mezi společnými nájemci k neshodě o právech a povinnostech vyplývajících ze společného nájmu bytu, rozhodne na návrh některého z nich soud.

Společný nájem bytu manžely upravuje občanský zákoník v § 703 a násl. Právní úprava pak dále rozlišuje, zda se jedná o nájem družstevního bytu či nedružstevního bytu. Toto rozlišení je důležité zejména pro pozdější vypořádání nájemních práv poté, co manželství zanikne. O jednotlivých družích nájmu je pojednáno níže.

4.5.1. „Nedružstevní“ byt

Jeden nebo oba manželé se stanou nájemci bytu za trvání manželství

Jestliže se za trvání manželství manželé nebo jeden z nich stanou nájemci bytu, vznikne společný nájem bytu manžely. Pokud tedy nájemní smlouvu uzavřel jen jeden z manželů, nájemcem bytu již není jen ten z manželů, který s pronajímatelem uzavřel nájemní smlouvu na pronájem takového bytu, ale rovněž druhý z manželů.

Výše uvedené neplatí, Jsou-li manželé společnými nájemci bytu ve smyslu ustanovení § 703 a § 704 obč. zák. a přešel-li dům, v němž se byt nachází, do vlastnictví bytového družstva, vzniklo jim právo společného nájmu družstevního bytu a společné členství v družstvu, jestliže se alespoň jeden z nich stal členem tohoto družstva, jestliže manželé spolu trvale nežijí. V případě však, že uzavřou manželé, kteří spolu trvale nežijí, nájemní smlouvu na byt společně, vznikne společný nájem bytu podle § 700 občanského zákoníku.

K tomu viz rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové vydané pod sp. zn. 25 Co 95/2000:

„Manželům, kteří spolu trvale nežijí a oba jako nájemci společně uzavřou nájemní smlouvu na byt, vznikne společný nájem bytu podle § 700 ObčZ.“

Může však nastat i situace, kdy manželé prokazatelně vstoupili do manželství s úmyslem trvale žít odděleně, který je řešen následujícím rozsudkem vydaném Nejvyšším soudem České republiky pod sp. zn. 21 Cdo 969/2002:

„Společný nájem bytu manžely podle ustanovení § 704 odst. 1 obč. zák. nevznikne, jestliže manželé, kteří nezaložili společnou domácnost, prokazatelně vstoupili do manželství s úmyslem trvale žít odděleně nebo jestliže jejich záměr (zákonem předpokládaný) trvale spolu žít nebyl nikdy uskutečněn v důsledku toho, že - aniž by spolu vůbec někdy začali trvale žít - došlo v jejich vztazích k trvalému a hlubokému rozvratu a manželství přestalo plnit svoji společenskou funkci.“

Jsou-li manželé společnými nájemci bytu ve smyslu ustanovení § 703 a § 704 obč. zák. a přešel-li dům, v němž se byt nachází, do vlastnictví bytového družstva, vzniklo jim právo společného nájmu družstevního bytu a společné členství v družstvu, jestliže se alespoň jeden z nich stal členem tohoto družstva.

Jeden či oba manželé se stanou nájemci bytu před uzavřením manželství

Stal-li se některý z manželů nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům společný nájem bytu uzavřením manželství.

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o nájmu bytu, soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že se zrušuje právo společného nájmu bytu. Současně určí, který z manželů bude byt dále užívat jako nájemce. Při rozhodování o dalším nájmu bytu vezme soud zřetel zejména na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele.

4.5.2. Družstevní byt

Společný nájem bytu a společné členství v bytovém družstvu

Vznikne-li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu⁵³, vznikne se společným nájmem bytu manžely i společné členství manželů v družstvu; z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně. To však neplatí, jestliže manželé spolu trvale nežijí.

⁵³ K okamžiku vzniku společného nájmu viz Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky vydaný pod sp. zn. 26 Cdo 5120/2009:

„Jak totiž vyplývá z výše uvedeného, je vznik práva společného nájmu (dříve práva osobního užívání) bytu a současně společného členství manželů v družstvu vázán na vznik práva nájmu (dříve osobního užívání) bytu, tj. na uzavření smlouvy o nájmu (dříve dohody o osobním užívání) družstevního bytu, k níž může dojít až poté, kdy je byt kolaudován (kdy jde o byt v právním slova smyslu); pro vznik společného členství manželů v družstvu je však rozhodný okamžik vzniku práva na uzavření smlouvy o nájmu (dříve dohody o osobním užívání) bytu.“

Vzniklo-li před uzavřením manželství některému z manželů právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, platí to samé jako v předchozím případě, tj. stal-li se některý z manželů nájemcem družstevního bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům společný nájem bytu uzavřením manželství. Společné členství manželů v družstvu však již po uzavření manželství nevzniká.⁵⁴

Nabyli-li práva na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství, zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem; právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyl práva na nájem bytu před uzavřením manželství.

Společný nájem bytu, aniž by vzniklo společné členství v družstvu

V ostatních případech společného nájmu družstevního bytu rozhodne soud, nedohodnou-li se rozvedení manželé, na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva, jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu; tím zanikne i společné členství rozvedených manželů v družstvu. Při vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu se vychází zásadně z jeho obvyklé ceny v době převodu.⁵⁵

⁵⁴ V případě, že dojde k vytvoření jednotek a převodu bytů ve vlastnictví bytového družstva do osobního vlastnictví, bude bytová jednotka (pokud nevzniklo společné členství manželů v družstvu, ve vlastnictví pouze toho z manželů, který byl členem družstva. Výše uvedené vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu vydaného pod sp. zn. 22 Cdo 1668/2003:

„Nevzniklo-li společné členství manželů v bytovém družstvu, pak bytová jednotka ve smyslu § 2 písm. h) zákona č. 72/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kterou nabyt do vlastnictví podle § 23 odst. 1 věty první uvedeného zákona a podle § 24 zákona č. 42/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ten z manželů, který se stal členem družstva, není ve společném jmění manželů.“

⁵⁵ Judikatura (Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky vydané pod sp. zn. **22 Cdo 5231/2008**, oceňování zpřesňuje ještě takto:

Při vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely v případě, že byl již výlučným členem družstva (§ 705 odst. 2 in fine obč. zák.) převeden na jinou osobu, se vychází zásadně z jeho obvyklé ceny v době převodu. Pokud by však jeho skutečná cena, za niž byl převeden, převyšovala cenu obvyklou, vypořádá se skutečně získaná cena (výtěžek z převodu původně společného majetkového práva). Převede-li však rozvedený manžel členský podíl za cenu nižší, než je cena obvyklá, je určující

Nejvyšší soud ČR v rozsudku z 30. 11. 2004, sp. zn. 22 Cdo 900/2004, dovodil, že „při oceňování členského podílu v bytovém družstvu v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva – se vychází ze stavu tohoto podílu v době zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, avšak z ceny odpovídající době, kdy se vypořádává“ (viz C 2945 Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck Praha, sešit 31). Na tomto právním názoru dovolací soud nemá důvod nic měnit. Pokud soudy obou stupňů při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví účastníků vycházely z ceny podílu v předmětném bytovém družstvu odpovídající cenovým poměrům v době rozhodování soudu, avšak ze stavu tohoto podílu ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví, tj. k 19. 4. 1994, a nikoli ze stavu k 10. 11. 1998, kdy nabyl právní moci rozsudek Krajského soudu v Praze z 23. 9. 1998, č. j. 24 Co 316/98-42, jímž byl potvrzen rozsudek Okresního soudu v Kladně z 26. 11. 1997, č. j. 7 C 161/96-19, kterým bylo zrušeno právo společného nájmu účastníků k předmětnému bytu, výlučným nájemcem a členem družstva byl určen žalovaný a žalobkyni bylo uloženo, aby byt vyklidila, pak rozhodnutí obou soudů spočívá na nesprávném právním posouzení věci.“

cena obvyklá (rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. 22 Cdo 3121/2005, Soubor civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu č. C 3993).

Dle citovaného rozhodnutí jde ve věci o to, že „žalovaná, která se jako členka družstva po rozvodu stala výlučnou nájemkyní družstevního bytu, který měl žalobce vyklidit až po přidělení bytové náhrady, členský podíl převedla na třetí osoby za cenu nižší než tu, kterou podle znaleckého posudku mohla v daném čase a místě podle znaleckého posudku dosáhnout; soudy pak vyšly z této vyšší ceny. Žalovaná namítá, že cenu měl znalec snížit s přihlédnutím k právu bydlení žalobce, který měl byt vyklidit až po přidělení bytové náhrady. Za řízení však vyšlo najevo, že již v době převodu ani později žalobce byt neužíval (byl z bytu svémocně vystěhován), neměl v něm věci a bytovou náhradu mu žalovaná nikdy neposkytla. Za tohoto skutkového stavu je rozhodnutí odvolacího soudu v souladu s judikaturou dovolacího soudu.

...

V dané věci bylo zjištěno, že po rozvodu žalovaná znemožnila žalobci byt užívat a že v době, kdy členský podíl převedla na třetí osoby ani poté již žalobce byt neužíval a žalovaná mu náhradní byt nezajistila. Proto nelze úvahu soudů, které v tomto konkrétním případě k tzv. právu bydlení žalobce nepřihlédly, považovat za nepřiměřenou. „

Stejně tak jako v předchozím případě, bere soud během rozhodování o dalším nájmu bytu na zřetel zejména na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele.

K tomu např. následující rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové:

„Marným uplynutím lhůty pro vypořádání společného jmění manželů (dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů) vzniká rozvedeným manželům, kteří jsou společnými členy stavebního bytového družstva a společnými nájemci družstevního bytu, ve vztahu k členskému podílu ve stavebním bytovém družstvu pohledávka z titulu podílového spoluvlastnictví. Dojde-li za tohoto stavu ke zrušení práva společného nájmu a k zániku společného členství rozvedených manželů ve stavebním bytovém družstvu, vznikne tomu z rozvedených manželů, který se nestal nájemcem družstevního bytu, proti druhému z nich právo na přiměřenou náhradu.“⁵⁶

A dále rozsudek Nejvyššího soudu České republiky vydaný pod sp. zn. 22 Cdo 590/2003:

„Jestliže nastala nevyvratitelná domněnka vypořádání bývalého bezpodílového spoluvlastnictví manželů (§ 149 odst. 4 obč. zák., ve znění účinném do 31. 7. 1998), má ten z bývalých manželů - společných nájemců družstevního bytu a společných členů družstva - který se nestal výlučným nájemcem družstevního bytu a členem družstva, vůči druhému manželu nárok na úhradu hodnoty poloviny členského podílu v družstvu.“

⁵⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové, pod. sp. zn. 25 Co 441/98

4.6. Věcná břemena

Na závěr bych zmínila ještě další možnost společného bydlení obou manželů. Jedná se o bydlení na základě práva odpovídajícího věcnému břemenu. Vymezení věcných břemen nalezneme v § 151n občanského zákoníku.

Jedná se o věcné práva k cizí věci, která omezují vlastníka nemovité věci ve prospěch někoho jiného tak, že je povinen něco trpět, něčeho se zdržet, nebo něco konat. Práva odpovídající věcným břemenům jsou spojena buď s vlastnictvím určité nemovitosti, nebo patří určité osobě. Pokud je tedy některý z manželů oprávněn užívat nemovitost nebo její část na základě práva z věcného břemene, může dle judikatury užívat tuto nemovitost nebo její část i druhý manžel.

K tomu viz následující rozhodnutí Vrchního soudu v Praze pod sp. zn. 2 CdO 54/93:

„Oprávněný držitel práva odpovídajícího věcného břemenu bydlení je oprávněn umožnit bydlení svému manželovi, kterému pak vzniká odvozený právní důvod užívání bytu. Jestliže s oprávněným užívá byt jeho manžel, nejde u oprávněné osoby o nedovolené rozšíření jejích práv z věcného břemena.“

5. Závěr

Hlavním tématem mé diplomové práce je vypořádání společného jmění manželů a vypořádání vzájemných práv a povinností společného bydlení. V úvodu práce bylo pojednáno obecně o instituci manželství a o majetkových a statusových změnách, které manželství přináší.

V další kapitole nazvané společné jmění manželů jsem se zabývala pojmem bezpodílového spoluvlastnictví manželů a jeho nástupcem, společným jměním manželů, vymezila jsem předmět společného jmění manželů a majetek, který do tohoto jmění nepatří. Dále zde bylo pojednáno o správě a hospodaření s majetkem náležejícím do společného jmění manželů, modifikacích společného jmění a manželů a na závěr též o různých způsobech jeho zániku. I když by se na první pohled mohlo zdát, že existence společného jmění manželů je vázána na existenci manželství, zvláštní právní předpisy upravují i další způsoby zániku SJM za trvání manželství.

Třetí kapitola mé diplomové práce již pojednává o hlavním tématu práce, kterým je vypořádání společného jmění manželů a jednotlivých způsobech jeho vypořádání. Manželé mohou zvolit pro vypořádání dohodu, mohou požádat o vypořádání SJM soudem nebo pouze čekat, až nastane právní domněnka vypořádání upravená v občanském zákoníku.

Čtvrtá kapitola dále pojednává o různých možnostech společného bydlení a o vypořádání práv k tomuto bydlení. Na tomto místě jsem se zabývala zejména vlastnickým právem, podílovým spoluvlastnictvím, nájemním právem a na závěr dále i věcnými břemeny.

6. Seznam použité literatury a zkratek

Právní předpisy

Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Monografie

Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999.

Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, a.s., 2000.

Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI, a.s., 2004.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 1. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005.

Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, a.s., 2006.

Štěpánová, S. Společné jmění manželů a podnikání. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2006.

- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006.
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007.
- Chalupa, L., Dvořáková Závodská J., Chandrycká V. Byty a právo. Praha: ASPI, a.s., 2007.
- Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2. rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007.
- Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde, a.s., 2007.
- Francová, M., Dvořáková Závodská, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, a.s., 2008.
- Švestka, J., Spáčil Jiří, Škárová, M., Hulmák M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008.
- Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník 1. svazek § 1 – 487. Velký akademický komentář. Linde Praha, a.s., 2008
- Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008
- Statistická ročenka 2008. Praha: Český statistický úřad.

Články, odborné texty

- Dvořák, J., Zamyšlení nad právní úpravou společného jmění manželů. Soudní rozhledy, č. 12, 2007
- Dvořák, J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. Právní fórum, č. 7, 2007
- Dvořák, J., Spáčil, J. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. Právní fórum č. 12, 2006

Systém ASPI

Fiala, J., Hurdík, J., Korecká, V. – komentář. Část II. Věcná práva. Hlava II. Společné jmění manželů. Rozšíření nebo zúžení. § 143a. Aspi, 1999

Fiala, J., Hurdík, J., Korecká, V. – komentář. Část I. Hlava II. Účastníci občanskoprávních vztahů. Oddíl I. Fyzické osoby. §7. Aspi, 1999

Internetové odkazy

<http://www.portal.justice.cz>

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sňatečnost>

Judikatura

- dle textu

Seznam použitých zkratek

OSŘ:	Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád
ObčZ:	Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník
OZ:	Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník
ObchZ:	Zákon č.513/1991 Sb., obchodní zákoník
ZOR:	Zákon č.94/1963 Sb., zákon o rodině
TZ:	Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník
SJM:	společné jmění manželů
BSM:	bezpodílové spoluvlastnictví manželů

7. Thesis abstract

Settlement of the community property of spouses focused on the settlement of the rights and obligations to joint housing. Community property of spouses is a specific type of property partnership, which can exist only between spouses.

The community property of spouses originates and terminates together with the marriage (with the exceptions). The termination of marriage needs to be followed by the settlement of the property. The settlement of the common property is always made on the basis of some legal institute as agreement, judgment or legal presumption.

The settlement of the community property of spouses and the settlement of the rights and obligations to joint housing is the main topic of my thesis.

The thesis is composed of 5 chapters, each of them dealing with different aspects of the community property of spouses:

Chapter One is introductory and generally deals with the marriage.

Chapter two called community property of spouses is subdivided into five parts. First part characterizes community property of spouses in general. Second part describes the subject of community property of spouses, i.e. things, rights and obligations acquired during the marriage period. This section also provides a list of assets which is not a part of the community property of spouses. Third part is called an administration and management of the property belonging to spouses. Fourth part describes modifications of the community property, i.e. extensions and reductions of the content of the community property. The last part describes a termination of the community property. Community property termination is not caused only by the termination of marriage, but it can also occur in the existing one.

Chapter three deals with the settlement of the community property of spouses, which is the main topic of my thesis. This chapter describes the principles of

settlement and various types of settlement as agreement, judgment of a court or application of the statutory presumption.

Chapter four regulates the settlement of the rights and obligations of the joint housing on the basis of ownership, joint ownership, lease or easements.

The last chapter summarizes the thesis and discusses the institution of marriage.

Basic terminology of my thesis:

Společné jmění manželů Community property of spouses

Dohoda o vypořádání Settlement agreement

Společné bydlení Joint housing